

Ryszard Selejda

Watykańska Kongregacja Edukacji Katolickiej : historia, kompetencje i działalność

Collectanea Theologica 81/2, 111-133

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

RYSZARD SELEJDAK, RZYM

WATYKAŃSKA KONGREGACJA EDUKACJI KATOLICKIEJ – HISTORIA, KOMPETENCJE I DZIAŁALNOŚĆ

Dzieje i działalność watykańskiej Kongregacji Edukacji Katolickiej są ściśle związane z bogatą historią pracy oświatowej Kościoła, który od początku troszczył się o formację intelektualno-moralną przyszłych duchownych¹ i rozwój studiów na całym terytorium Państwa Kościelnego.²

Już w połowie II w. spotykamy pierwsze szkoły kościelne i ośrodki myśli chrześcijańskiej w Rzymie, Aleksandrii, Smyrnie i Edessie.³ Jeden z pierwszych przepisów dotyczących formacji duchowieństwa można znaleźć w uchwałach synodu rzymskiego z 15 listopada 826 r., któremu przewodniczył papież Eugeniusz II. Z kolei synod z 20 grudnia 853 r. w Kierzy-sur-Oise, z czasów Leona IV, nakładał na wszystkich biskupów obowiązek przygotowania kandydatów do święceń prezbiteratu, diakonatu i subdiakonatu.

W XII w. powstały pierwsze uniwersytety, stanowiące prężne ośrodki rozwoju filozofii, teologii i prawa kanonicznego.⁴ W 1563 r. Sobór Trydencki wydał dekret rozpoczynający się od słów *Cum adu-*

¹ Por. *Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, w: *Annuario Pontificio 2010*, Città del Vaticano 2010, s. 1845; *Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, w: N. D e l R e (red.), *Mondo Vaticano. Passato e presente*, Città del Vaticano 1995, s. 352-355; W. Z a r ę b c z a n, *Polacy w Watykanie*, Pelplin 2004, s. 90; T. B e r t o n e, *La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, w: P. A. B o n n e t, C. G u l l i o (red.), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, Città del Vaticano 1990, s. 379.

² Por. G. D e l g a d o, *La Curia Romana. El gobierno central de la Iglesia*, Pamplona 1973, s. 351.

³ Por. N. D e l R e, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*, Roma 1970³, s. 173.

⁴ Najstarsze istniejące uniwersytety: Bolonia (1119), Paryż-Sorbona (1200), Cambridge (1209), Oxford (1214), Padwa (1222), Neapol (1224), Tuluza (1229), Siena (1240), Salamanca (1254), Coimbra (1290), Rzym (1303), Perugia (1308), Grenoble (1339), Piza (1343), Praga (1348), Pawia (1361), Kraków (1364), Wiedeń (1365), Pecz (1367), Heidelberg (1386), Kolonia (1388), Ferrara (1391); zob. *Mala encyklopedia powszechna*, Warszawa 1969, s. 1099.

lescentium aetas, który nakazywał erygowanie seminariów duchownych z myślą o formacji kandydatów do kapłaństwa.

Historia Kongregacji

Powstanie Kongregacji związane było z zaistniałą już w XIV w. potrzebą powołania instytucji centralnej, sprawującej opiekę nad Uniwersytetem Rzymskim, erygowanym przez papieża Bonifacego VIII w 1303 r. i nad studiami na terytorium całego Państwa Kościelnego. Początkowo taką rolę spełniały specjalne komisje wyznaczane przez papieży.⁵

Wydaje się, że pierwszą taką komisję utworzył Eugeniusz IV w 1431 r. Drugą powołał do życia Leon X, wydając 5 listopada 1513 r. konstytucję apostolską *Dum suavissimos*. Trzecią ustanowił Juliusz III na mocy breve *Dum attentae sollicitudinis* z 23 stycznia 1552 r.

Sykstus V, ogłaszając 22 stycznia 1587 r. konstytucję apostolską *Immensa aeterni Dei*, ustanowił dykasterię pod nazwą *Congregatio pro Universitate Studii Romani*. Zajmowała ona dziesiąte miejsce wśród piętnastu Kongregacji Kardynalskich, utworzonych i zreorganizowanych *ex novo*, w ramach przeprowadzonej reformy generalnej Kurii Rzymskiej. Kongregację tworzyło pięciu kardynałów, których zadaniem była troska o studia na Uniwersytecie Rzymskim oraz w instytutach i kolegiach w Rzymie. Sprowadzali więc oni – w zależności od potrzeby – wybitnych nauczycieli teologii, prawa kanonicznego i nauk humanistycznych, czuwali nad tym, by odznaczali się oni przymiotami moralnymi i umiejętnościami dydaktycznymi, by ich nauczanie było prawowierne, jak również by ich praca była odpowiednio wynagradzana. Ponadto kardynałowie troszczyli się o studia na innych znakomitych uniwersytetach, które miały związek ze Stolicą Apostolską (Bolonia, Paryż, Oxford, Salamanka).⁶ Z upływem czasu Kongregacja zaczęła jednak tracić na znaczeniu, aż w końcu za pontyfikatu Klemensa X (1670-1676) przestała istnieć.

Przywrócenia Kongregacji podjął się papież Leon XII (1823-1829). Na mocy konstytucji apostolskiej *Quod divina sapientia* z 24 sierpnia 1824 r. utworzył nową *Congregatio studiorum*. Sprawowała ona władzę nad uniwersytetami i wszystkimi szkołami publicznymi i pry-

⁵ Por. T. B e r t o n e, *La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, s. 380.

⁶ Por. N. D e l R e, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*, s. 174.

watnymi Państwa Kościelnego.⁷ Od 1870 r., po rozwiązaniu Państwa Kościelnego, Kongregacja rozpoczęła też sprawować władzę nad francuskimi uniwersytetami i instytucjami katolickimi, a następnie nad papieskimi w Rzymie. Nie podlegały jej natomiast seminaria duchowne.⁸

Reforma Kurii Rzymskiej przeprowadzona przez papieża Piusa X na podstawie konstytucji apostolskiej *Sapienti consilio* z 29 czerwca 1908 r. dokładnie określiła kompetencje tej Kongregacji. Powierzono jej kierowanie studiami w szkołach wyższych, tj. w uniwersytetach i na wydziałach zależnych od władzy kościelnej, włącznie z ośrodkami zarządzanymi przez zakonników. Miała ona również zająć się erygowaniem uniwersytetów i wydziałów, analizować i zatwierdzać ich statuty, udzielać władzy nadawania stopni akademickich, jak również sama je nadawać osobom odznaczającym się wybitnymi osiągnięciami na polu naukowym. W dalszym ciągu seminaria były wyjęte spod kompetencji tej dykasterii i podlegały Kongregacji Konsystorialnej.⁹

Ważna zmiana w tym względzie nastąpiła jeszcze przed wydaniem Kodeksu Prawa Kanonicznego. Papież Benedykt XV, ogłaszając motu proprio *Seminaria clericorum* 4 listopada 1915 r., utworzył Kongregację Seminariów, która miała zajmować się sprawami dotyczącymi formacji kapłańskiej, należącymi dotychczas do kompetencji Kongregacji Konsystorialnej. Do ustanowionej Kongregacji dołączył Kongregację Studiów i tak powstała nowa dykasteria o nazwie S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus (Święta Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów). Przedmiotem jej działań było to wszystko, co dotyczyło zarządu, karności, administracji majątkiem i studiów seminaryjnych, bez naruszenia kompetencji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Uprawnienia omawianej dykasterii

⁷ Por. *tamże*, s. 175-176.

⁸ Por. Z. Grochowski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, w: P. V. Pinto (red.), *Commento alla „Pastor Bonus” e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, Città del Vaticano 2003, s. 153; W. Zarebczan, *Polacy w Watykanie*, s. 91; R. Seljda k, *Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego*, L'Osservatore Romano (wyd. pol.) 8-9/1993, s. 55; F. Gasnault, *La Congrégation des Etudes de 1824 à 1870*, *Archivum historiae pontificiae* 22/1984, s. 153-226.

⁹ Por. T. Bertone, *La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, s. 382.

potwierdził następnie Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 256.¹⁰

Papież Pius XII na podstawie motu proprio *Cum nobis* z 4 listopada 1941 r. powołał do życia Papieskie Dzieło Powołań Kapłańskich, podlegające tej Kongregacji.

Dokonując szeroko zakrojonej reformy Kurii Rzymskiej, Paweł VI wydał 15 sierpnia 1967 r. konstytucję apostolską *Regimini Ecclesiae universae*, nadając Kongregacji nową strukturę (ustanawiając trzy Departamenty: Seminariów, Uniwersytetów i Szkół Katolickich), zmieniając jej nazwę na: *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica* (Święta Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego) i włączając w zakres jej uprawnień wszelką działalność formacyjną Kościoła, w tym również szkolnictwo katolickie niższego szczebla, z zachowaniem kompetencji ówczesnej Kongregacji Zakonników i Instytutów Świeckich, jak i Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów.¹¹

Konstytucja apostolska Jana Pawła II *Pastor bonus* z 28 czerwca 1988 r. zmieniła nazwę Kongregacji, określając ją mianem *Congregatio de Seminariis atque Studiorum Institutis* (Kongregacja Seminariów i Instytutów Studiów) i potwierdziła zasadniczo jej wcześniejsze kompetencje. Kongregacja przyjęła aktualną nazwę *Congregatio de Institutione Catholica (de Seminariis atque Studiorum Institutis)* (Kongregacja Edukacji Katolickiej [Seminariów i Instytutów Studiów]) na mocy listu Sekretariatu Stanu z 26 lutego 1989 r.¹²

Kongregację tworzą: kardynał prefekt, który jej przewodniczy, członkowie tj. kardynałowie i biskupi, sekretarz, podsekretarz, odpowiednia grupa urzędników oraz grupa konsultorów.

Na obecną strukturę Kongregacji Edukacji Katolickiej składają się trzy Departamenty: Seminariów, Uniwersytetów i Szkół Katolic-

¹⁰ Por. Z. Grocholewski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 153; T. Bertone, *La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, s. 382; W. Zarębczan, *Polacy w Watykanie*, s. 91; R. Seledak, *Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego*, s. 55.

¹¹ Por. Z. Grocholewski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 153; F. Rypar, *I Seminari e la S. Congregazione per l'Educazione Cattolica*, *Seminarium* 25/1973, s. 323-362; P. Dęzza, *La Sacra Congregazione per l'Educazione Cattolica e l'autorità dottrinale di S. Tommaso*, *Seminarium* 29/ 1977, s. 674-696.

¹² Por. Z. Grocholewski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 154; T. Bertone, *La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, s. 379-394.

kich. Ponadto do Kongregacji należy Papieskie Dzieło Powołań Kapłańskich.

Kompetencje Kongregacji

Ogólną kompetencję Kongregacji w sposób syntetyczny określa nr 112 konstytucji *Pastor bonus*. Stwierdza on: „Kongregacja Seminarów i Instytutów Studiów (Edukacji Katolickiej) wyraża i podejmuje troskę Stolicy Apostolskiej odnośnie do formacji tych, którzy mają otrzymać święcenia, jak również odnośnie do rozwoju i organizacji edukacji katolickiej”.¹³

Artykuł ten zwięźle sygnalizuje rolę Stolicy Apostolskiej w tym wszystkim, co dotyczy formacji kleru oraz wychowania katolickiego każdego szczebla w aspekcie promocyjnym i prawnym. Innymi słowy, wskazuje na kompetencję Stolicy Świętej w materii regulowanej odpowiednio przez Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonach 232-264 (*De clericorum institutione*), 793-821 (*De educatione catholica*) i przez Kodeks Kościołów Wschodnich w kanonach 328-356 (*De institutione clericorum*), 627-650 (*De educatione catholica*).¹⁴

Jeśli chodzi o formację kleru, zasadniczym dokumentem, który zainspirował obowiązujące prawodawstwo, jest z pewnością dekret II Soboru Watykańskiego *Optatam totius* o formacji kapłańskiej. We *Wstępie* do niego czytamy: „Uznając słusznie, że upragniona odnowa całego Kościoła, w dużej części zależy od ożywianej duchem Chrystusa posługi kapłańskiej, Sobór święty podkreśla ogromną doniosłość kapłańskiej formacji oraz wskazuje na jej niektóre podstawowe zasady, tak aby wzmocnić nimi wypróbowane już wiekową praktyką normy, a także wprowadzić do nich nowe elementy, które odpowiadałyby zarówno konstytucjom i dekretem tego świętego Soboru, jak i zmienionym warunkom czasów. To kapłańskie uformowanie konieczne jest dla wszystkich kapłanów diecezjalnych i zakonnych oraz każdego obrządku ze względu na jedność kapłaństwa katolickiego. Dlatego też niniejsze przepisy, które wprost dotyczą duchowieństwa

¹³ Jan Paweł II, *Konstytucja Apostolska „Pastor bonus” o Kurii Rzymskiej*, w: tenże, *Dziela zebrane. Konstytucje Apostolskie*, t. 4, Wydawnictwo M, Kraków 2006, s. 74.

¹⁴ Por. Z. Grocholewski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 155; T. Bertone, *La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studi)*, s. 384.

diecezjalnego, powinny być – przez wniesienie odpowiednich modyfikacji – dostosowane do wszystkich”.¹⁵

Odnosnie zaś do wychowania chrześcijańskiego, kluczową rolę odegrała soborowa deklaracja *Gravissimum educationis*, w której m.in. po zasygnalizowaniu ogromnego znaczenia wychowania w życiu człowieka oraz po przypomnieniu podstawowego prawa i obowiązku rodziców w wychowaniu dzieci i młodzieży, zauważa się: „W szczególny sposób (...) obowiązek wychowania dotyczy Kościoła, nie tylko dlatego że Kościół należy uważać za społeczność także ludzką, zdolną do pełnienia funkcji wychowawczych, lecz przede wszystkim dlatego, że jego zadaniem jest głoszenie wszystkim ludziom drogi zbawienia, ukazywanie wierzącym życia Chrystusa i wspieranie ich z nieustanną troskliwością, aby mogli osiągnąć pełnię tego życia. Kościół jako Matka jest więc zobowiązany zapewnić tym swoim dzieciom takie wychowanie, które przepełniłoby ich całe życie duchem Chrystusowym. Jednocześnie okazuje wszystkim narodom swoją pomoc w zdobywaniu pełnej doskonałości ludzkiej, a także w tworzeniu dobra ziemskiej społeczności i w budowaniu bardziej ludzkiego świata”.¹⁶

Departament Seminariów

Kompetencje

Kompetencje Departamentu Seminariów Kongregacji Edukacji Katolickiej określa nr 113 konstytucji *Pastor bonus*.

Wspomniany artykuł stwierdza:

„§ 1. Jest do dyspozycji biskupów ażeby w ich Kościołach partykularnych można było jak najskuteczniej prowadzić akcję powołań kapłańskich, a w seminariach – zgodnie z prawem ustanowionych i prowadzonych – alumni otrzymali solidną formację humanistyczną i duchową, doktrynalną i pastoralną.

§ 2. Pilnie czuwa nad tym, by życie wspólne i zarządzanie seminariami w pełni odpowiadały zasadom formacji kapłańskiej, a przełożeni i wykładowcy przez przykład życia i zdrową doktrynę jak

¹⁵ Sobór Watykański II, *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totus”*, w: *tenże*, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 288.

¹⁶ *Tenże*, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, w: *tamże*, s. 317-318; por. KPK, kan. 794 i KKKW, kan. 628.

najskuteczniej przyczyniali się do formowania osobowości świętych szafarzy.

§ 3. Należy do niej ponadto erygowanie seminariów międzydiecezjalnych i zatwierdzanie ich statutów¹⁷.

Według przytoczonego tekstu kompetencje pierwszego Departamentu Kongregacji Edukacji Katolickiej znajdują najgłębsze uzasadnienie w obowiązku, a zarazem własnym i wyłącznym prawie Kościoła do kształcenia tych, którzy są przeznaczeni do świętej posługi.¹⁸

Należy od razu zaznaczyć, że kompetencja tego Departamentu dotyczy wyłącznie seminariów Kościoła łacińskiego. Nie obejmuje ona seminariów Kościołów wschodnich, w stosunku do których jest kompetentna Kongregacja ds. Kościołów Wschodnich.¹⁹ Ponadto kompetencja ta jest ograniczona w stosunku do seminariów Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego i dotyczy jedynie zatwierdzania „organizacji studiów filozoficzno-teologicznych”²⁰ oraz w stosunku do seminariów i podobnych instytutów studiów, działających na obszarach podległych Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów i sprowadza się jedynie do zatwierdzania „ogólnego planu studiów”.²¹ W każdym razie, wydaje się, że wspomniane wyrażenia „organizacja studiów filozoficzno-teologicznych” i „ogólny plan studiów” mają zbliżoną treść.²²

Jest oczywiste, że za formację kleru główna odpowiedzialność spoczywa na biskupie diecezjalnym, a w przypadku seminarium międzydiecezjalnego, na biskupach kościelnych jednostek administracyjnych, dla których zostało ono erygowane. Kompetencja Departamentu Seminariów sprowadza się przede wszystkim do promocji, asystencji i czuwania, aby formacja kapłańska była prowadzona zgodnie z przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego,²³ ze wskazaniem adhortacji

¹⁷ *Pastor bonus*, nr 113, s. 74.

¹⁸ Por. KPK, kan. 232.

¹⁹ Por. *Pastor bonus*, nr 58,

²⁰ *Tamże*, nr 108 § 2.

²¹ *Tamże*, nr 88 § 2.

²² Por. Z. Grochowski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 155.

²³ Por. KPK, kan. 232-264.

apostolskiej *Pastores dabo vobis*²⁴ oraz innymi dokumentami Urzędu Nauczycielskiego Kościoła wydanymi w tym zakresie.

Zaangażowanie Departamentu, zgodnie z paragrafami 1-2 art. 113 konstytucji *Pastor bonus* dotyczy w sposób szczególnie wspierania biskupów w zakładaniu seminariów, w zarządzaniu nimi, we właściwej formacji seminarzystów, w kwestiach związanych z życiem wspólnoty seminaryjnej, w zapewnianiu odpowiedniej liczby wychowawców i profesorów solidnie przygotowanych do spełnianych funkcji.

Działalność

Działalność Departamentu Seminariów jest bardzo zróżnicowana. Obejmuje ona m.in.: przygotowywanie i publikację dokumentów dotyczących formacji przyszłych kapłanów, przeprowadzanie wizytacji apostolskich seminariów, zatwierdzanie narodowych *Rationes institutionis sacerdotalis* i *diaconalis*, różnego typu zaangażowanie w stosunku do seminariów międzydiecezjalnych oraz kolegiów, konwiktów i instytutów kościelnych w Rzymie.

I. Przygotowywanie i publikacja dokumentów dotyczących formacji przyszłych kapłanów

Kongregacja, przez pierwszy Departament, wypełniając swoje kompetencje, jeszcze przed II Soborem Watykańskim przygotowała i wydała wiele dokumentów dotyczących różnych wymiarów formacji kapłańskiej.²⁵

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska posynodalna „Pastores dabo vobis” o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Libreria Editrice Vaticana 1992, nr 34-69.

²⁵ Do najważniejszych, wspomnianych dokumentów należy zaliczyć: *Lettera circolare „I Romani Pontefici”, ai Vescovi d’Italia*, 25 VII 1928 (dotyczy problemów i obaw występujących przy przyjmowaniu kandydatów do seminarium); *Lettera circolare „In conventu plenario”, agli Ordinari del Portogallo*, 8 IX 1935 (zawiera normy dotyczące życia duchowego, dyscypliny i studiów w seminariach); *Norme stabilite per i Pontifici Seminari Regionali d’Italia*, 25 III 1936 (podaje normy regulujące funkcjonowanie papieskich seminariów regionalnych we Włoszech); *Lettera „La formazione pedagogica” ai Vescovi d’Italia*, 21 XII 1944 (zachęca, aby w każdym seminarium była nauczana pedagogika); *Lettera „Altioris sacrorum” agli Ordinari dei luoghi*, 18 I 1958 (ukazuje pozytywne racje do podejmowania studiów w rzymskich ateneach); *Norme „Tutti i Sacerdoti”*, 21 V 1959 (wymienia normy regulujące życie wspólnotowe w rzymskich konwiktach i kolegiach kościelnych); *Lettera „Ancora non è spetta agli Ordinari dei luoghi*, 1 VI 1959 (zwraca uwagę na wielką godność kapłaństwa, odnosi się z pewną rezerwą w stosunku do samowychowania, krytykuje bierną postawę wychowawcy seminaryjnego); *Lettera „In data”*, 27 IX 1960 (podkreśla konieczność dobrej selekcji kandydatów do seminarium, przestrzega przed indywidualizmem, zachęca do unikania fałszywej ascezy); *Ordinationes ad Constitutionem Apostolicam „Veterum Sapientia”*, 22 IV 1962 (doty-

W 1970 r. Kongregacja opublikowała *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*. Po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, w 1985 r. wydała ona nową wersję *Ratio* zatwierdzoną przez Jana Pawła II.²⁶ Dokument reguluje całościową formację przyszłych kapłanów w świetle wskazań dekretu soborowego *Optatam totius*. Jest on owocem długoletniej i twórczej współpracy między Kongregacją Edukacji Katolickiej a Konferencjami Biskupów, mającej na celu realizację postanowień soborowych dotyczących formacji kapłańskiej z uwzględnieniem wierności Soborowi, pluralizmu kulturowego i dostosowywania norm wychowawczych w zależności od zmieniających się warunków historyczno-społecznych. *Ratio* to stanowi ogromną pomoc dla poszczególnych konferencji biskupów w przygotowywaniu narodowych *Rationes institutionis sacerdotalis* wymaganych przez prawodawcę kościelnego.²⁷ Należy podkreślić, że *Ratio* narodowe przygotowane przez konferencję biskupów lub też jego przystosowanie do nowych warunków wymaga zatwierdzenia przez Kongregację Edukacji Katolickiej.²⁸

W dniu 22 lutego 1998 r. Kongregacja wydała *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*,²⁹ które „stawia sobie za cel nie tylko przedstawienie niektórych zasad orientacyjnych, które dotyczyłyby formacji diakonów stałych, ale również podaje pewne dyrektywy, które powinny być uwzględnione przez Konferencje Episkopatów przy opracowywaniu własnych «rationes» krajowych. (...) pragnie zaoferować Episkopatom tę pomoc, analogiczną jak w przypadku *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, aby ułatwić im wypełnianie w sposób prawidłowy przepisów kan. 236, KPK, i zagwarantować Kościołowi jedność, powagę oraz kompletność formacji diakańskiej”.³⁰

czy studium języka łacińskiego i dzieł Ojców Kościoła w seminariach); *Lettera „Cum, ut nostri profecto, memoria”*, 22 II 1963 (poświęca uwagę czterechsetnej rocznicy utworzenia seminariów); *Lettera circolare „Mentre in ogni parte”*, 3 IX 1963 (dotyczy przygotowania katechetycznego seminarzystów); *Istruzione „Gli studenti”*, 15 VII 1964 (precyzuje sposób ustalania ekstrakolegialności w stosunku do studentów rezydujących poza konwiktami i kolegiami w Rzymie).

²⁶ Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6 I 1970; wyd. nowe: 19 III 1985, EV Supplementum 1, nr 918-1072.

²⁷ Por. KPK, kan. 242 § 1; por. także, *Optatam totius*, nr 1.

²⁸ Por. KPK, kan. 242 § 1.

²⁹ Por. AAS 90/1998, s. 843-879; EV 17, nr 156-283.

³⁰ *Declaratio coniuncta*, w: AAS 90/1998, s. 836; EV 17, nr 138.

Kongregacja, oprócz wspomnianych *Rationes*, traktujących w sposób całościowy formację przyszłych świętych szafarzy, kontynuowała publikację dokumentów dotyczących poszczególnych jej aspektów. Są to więc dokumenty poświęcone m.in.: nauczaniu filozofii w seminariach,³¹ formacji do celibatu kapłańskiego,³² nauczaniu aspirantów do kapłaństwa prawa kanonicznego,³³ formacji teologicznej seminarzystów,³⁴ przygotowaniu do kapłaństwa kandydatów starszych wiekiem³⁵, formacji liturgicznej i duchowej alumnów³⁶, przygotowaniu do podjęcia przez przyszłych świętych szafarzy duszpasterstwa wśród emigrantów, uchodźców i pielgrzymów,³⁷ formacji seminarzystów do właściwego korzystania ze środków społecznego przekazu,³⁸ przyjmowania do seminarium i dopuszczania do święceń kandydatów, którzy byli już w innych seminariach diecezjalnych i zakonnych,³⁹ studiów dotyczących Kościołów wschodnich,⁴⁰ roli Maryi w formacji intelektualnej i duchowej seminarzystów,⁴¹ studium i nauczaniu

³¹ Por. *La lettera circolare sull'insegnamento della filosofia nei Seminari*, 20 I 1972, w: EV 4, nr 1516-1556.

³² Por. *Orientamenti educativi per la formazione al celibato sacerdotale*, 11 IV 1974, w: tamże 5, nr 190-426.

³³ Por. *Lettera circolare sull'insegnamento del diritto canonico per gli aspiranti al sacerdozio*, 2 IV 1975, w: tamże, nr 1221-1242.

³⁴ Por. *La formazione teologica dei futuri sacerdoti*, 22 II 1976, w: tamże, nr. 1766-1911.

³⁵ Por. *Lettera circolare sulla formazione delle vocazioni adulte*, 14 VII 1976, w: tamże, nr 2097-2108.

³⁶ Por. *Istruzione sulla formazione liturgica nei Seminari*, 3 VI 1979, w: tamże 6, nr 1550-1704; *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei Seminari*, 6 I 1980, w: tamże 7, nr 45-90.

³⁷ Por. *La Pastorale della mobilità umana nella formazione dei futuri sacerdoti*, 25 I 1986, w: tamże 10, nr 5-24; *Lettera congiunta sulla pastorale migratoria e formazione dei futuri sacerdoti e diaconi*, 3 XII 2005, w: tamże 23, nr 1360-1363.

³⁸ Por. *Orientamenti per la formazione dei futuri sacerdoti circa gli strumenti della comunicazione sociale*, 19 III 1986, w: tamże 10, nr 75-195.

³⁹ Por. *Istruzione alle Conferenze Episcopali circa l'ammissione in seminario dei candidati al sacerdozio provenienti da altri seminari o da famiglie religiose*, 9 X 1986, w: tamże, nr 949-952; *Istruzione alle Conferenze Episcopali circa l'ammissione in seminario dei candidati al sacerdozio provenienti da altri Seminari o da famiglie religiose*, 8 III 1996, w: tamże 15, nr 384-394; *Lettere circolari circa le norme canoniche relative alle irregolarità e agli impedimenti sia „ad Ordines recipiendos”, sia „ad Ordines exercendos”*, 27 VII 1992 i 2 II 1999.

⁴⁰ Por. *Lettera circolare riguardante gli studi sulle Chiese Orientali*, 6 I 1987, w: EV 10, nr 1130-1149.

⁴¹ Por. *La Vergine Maria nella formazione intellettuale e spirituale*, 25 III 1988, w: tamże 11, nr 1550-1704.

doktryny społecznej Kościoła w seminariach,⁴² studium Ojców Kościoła,⁴³ przygotowaniu wychowawców seminaryjnych,⁴⁴ formacji seminarzystów związanej z problemami małżeństwa i rodziny,⁴⁵ okresowi propedeutycznemu,⁴⁶ kryteriom rozeznania powołania u osób z tendencjami homoseksualnymi w perspektywie przyjęcia do seminarium i dopuszczenia do święceń,⁴⁷ wykorzystaniu wiedzy psychologicznej przy przyjmowaniu i formacji kandydatów do kapłaństwa.⁴⁸

II. Wizytacje apostolskie seminariów

Bardzo ważną działalnością Kongregacji, realizowaną za pośrednictwem Departamentu Seminariów, są wizytacje apostolskie podległych jej wyższych i niższych seminariów duchownych. Wizytacje te są organizowane okresowo od 1918 r. Ostatnia seria wizytacji, przeprowadzona na wyraźne życzenie Jana Pawła II, odbyła się w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. W tamtym czasie Kongregacja Edukacji Katolickiej nie miała żadnej kompetencji w stosunku do seminariów zakonnych. Za zgodą jednak Kongregacji Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego przeprowadziła niektóre wizytacje obejmujące również wspomniane seminaia.

Celem wizytacji apostolskich nie jest wykrywanie konkretnych braków w formacji kapłańskiej. Pod tym względem różnią się one od „klasycznych” wizytacji apostolskich, które służą identyfikacji problemów formacyjnych już w jakiś sposób zasygnalizowanych Kongregacji. Wizytacje apostolskie przeprowadzone w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia miały natomiast na celu weryfikację ogólnego stanu formacji kapłańskiej w poszczególnych krajach i zaoferowanie poszczególnym konferecjom biskupów sugestii, mających

⁴² Por. *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale*, 30 XI 1988, Città del Vaticano 1988.

⁴³ Por. *Istruzione sullo studio dei Padri della Chiesa nella formazione sacerdotale*, 10 XI 1989, w: EV 11, nr 2831-2897.

⁴⁴ Por. *Direttive sulla preparazione degli educatori nei Seminari*, 4 XI 1993, w: *tamże* 13, nr 3151-3284.

⁴⁵ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio ed alla famiglia*, 19 III 1995, w: *tamże* 14, nr 2100-2165.

⁴⁶ Por. *Il periodo propedeutico*, 1 V 1998, Città del Vaticano 1998.

⁴⁷ Por. *Istruzione circa i criteri di discernimento vocazionale riguardo alle persone con tendenze omosessuali in vista della loro ammissione al Seminario e agli Ordini sacri*, 4 XI 2005, w: EV 23, nr 1183-1221.

⁴⁸ Por. *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 29 VI 2008, Città del Vaticano 2008.

na względnie zapewnienie kandydatom do kapłaństwa coraz lepszego przygotowania odpowiadającego duchowi czasów. Wspomniane wizytacje zakończyły się pod koniec lat dziewięćdziesiątych. W 2005 r. podczas Zebrania Plenarnego Kongregacji zdecydowano, że takie wizytacje winny być powtarzane co 15-20 lat. Zgodnie z tym postanowieniem obecnie przeprowadzane są wizytacje seminariów w niektórych krajach Ameryki Łacińskiej, w których od ostatniej wizytacji upłynęło już ponad 20 lat.

III. Zatwierdzanie narodowych *Rationes institutionis sacerdotalis*

Według prawodawstwa kościelnego narodowe *Rationes institutionis sacerdotalis* powinny „określać najważniejsze zasady i normy ogólne dotyczące kształcenia seminaryjnego, przystosowane do potrzeb pastoralnych każdego regionu lub prowincji”.⁴⁹ Normy te winny być przestrzegane „we wszystkich seminariach, zarówno diecezjalnych, jak i międzydiecezjalnych”.⁵⁰

Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis w art. 1 ustala w tym względzie: „«Ratio institutionis sacerdotalis» wydane przez Konferencję Biskupów, zgodnie z zaleceniem zawartym w numerze 1 Dekretu *Optatam totius* i kanonie 242 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego, zostaje najpierw zatwierdzone «ad experimentum» przez Świętą Kongregację Edukacji Katolickiej. (...) Przed upływem okresu zatwierdzenia na próbę, «Ratio» winno być poddane rewizji przez Komisję Biskupów do Seminariów oraz z pomocą ekspertów i w świetle nabytych doświadczeń winno być ponownie poddane do zatwierdzenia przez tę samą świętą Kongregację”.

Departament Seminariów wypełniając to zadanie od 1968 roku przeanalizował i zatwierdził 42 narodowych *Rationes institutionis sacerdotalis*.

IV. Zatwierdzanie narodowych *Rationes institutionis diaconalis*

Numer 15 *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* stwierdza: „Analogicznie do tego co określił Sobór Watykański II w odniesieniu do *rationes institutionis sacerdotalis*, również niniejszy dokument wzywa Konferencje Biskupów, które przywróciły diakonat stały, aby przedstawiły własne *rationes institutionis dia-*

⁴⁹ KPK, kan. 242 § 1.

⁵⁰ *Tamże*, § 2.

conorum permanentium do rozpatrzenia i zatwierdzenia przez Stolicę Świętą. Początkowo zostaną zatwierdzone *ad experimentum*, a później na określoną liczbę lat, tak, aby były zagwarantowane ich okresowe rewizje”.

Departament Seminariów, zgodnie ze wspomnianym zaleceniem, przeanalizował i zatwierdził od 1999 r. 15 narodowych *Rationes institutionis diaconorum permanentium*.

V. Działania w stosunku do seminariów międzydiecezjalnych oraz kolegiów, instytutów i konwiktów kościelnych w Rzymie

Departament pierwszy Kongregacji Edukacji Katolickiej podejmuje również różne działania w stosunku do seminariów międzydiecezjalnych, o których mowa w paragrafie 3 nr 113 konstytucji *Pastor bonus*. Kodeks Prawa Kanonicznego odnośnie do seminarium międzydiecezjalnego stanowi: „Seminarium międzydiecezjalne nie może być erygowane bez wcześniejszej aprobaty Stolicy Apostolskiej, dotyczącej zarówno erekcji seminarium jak i jego statutów, uzyskanej przez Konferencję Episkopatu, jeśli chodzi o seminarium dla całego jej terytorium, w przeciwnym razie przez zainteresowanych biskupów”.⁵¹ Należy zauważyć, że seminarium jest międzydiecezjalnym tylko wtedy, gdy zostaje erygowane i zarządzane przez grupę biskupów diecezjalnych. Nie jest zaś nim seminarium diecezjalne, do którego są przyjmowani alumni innych diecezji.

Ponadto Departament Seminariów zajmuje się kolegiami, instytutami i konwiktami kościelnymi działającymi w Rzymie.⁵² Do jego zadań należy zatwierdzanie statutów i regulaminów tych instytucji, czuwanie nad właściwym ich funkcjonowaniem oraz nominacja rektorów.

Departament Uniwersytetów

Ogólne kompetencje i działalność

Kompetencje Departamentu Uniwersytetów Kongregacji Edukacji Katolickiej definiuje nr 116 konstytucji *Pastor bonus* w następujący sposób:

⁵¹ *Tamże*, kan. 237 § 2.

⁵² Por. *Annuario Pontificio 2010*, Città del Vaticano 2010, s. 1796-1801; R. S e l e j d a k, *Tożsamość i działalność instytucji formacji kapłańskiej w Rzymie*, Częstochowa 2009.

„§ 1. Kongregacja podejmuje wysiłki w tym kierunku, ażeby w Kościele była wystarczająca liczba uniwersytetów kościelnych i katolickich oraz innych instytucji kształcących, a w nich były pogłębiane dyscypliny teologiczne oraz rozwijane nauki humanistyczne z uwzględnieniem aspektu chrześcijańskiego, wierni zaś byli przygotowywani do odpowiedniego wypełniania własnych obowiązków.

§ 2. Eryguje lub zatwierdza uniwersytety i wydziały kościelne, zatwierdza ich statuty, wykonuje nad nimi nadrzędne kierownictwo, jak również czuwa nad tym, by w wykładaniu doktryny nie doznała uszczerbku wiara katolicka.

§ 3. Jeśli chodzi o uniwersytety katolickie, to zajmuje się wszystkim, co wchodzi w zakres kompetencji Stolicy Świętej.

§ 4. Popiera współpracę i świadczenie sobie wzajemnej pomocy przez uniwersytety oraz ich zrzeszenia i jest dla nich pomocą”.⁵³

Kompetencje Departamentu Uniwersytetów są o tyle szersze od kompetencji Departamentu Seminariów i Szkół Katolickich, że dotyczą uniwersytetów i wydziałów znajdujących się również w prowincjach kościelnych podległych Kongregacji dla Kościołów Wschodnich i Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów⁵⁴ oraz Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego.⁵⁵

Należy zauważyć, że nie chodzi tu tylko o uniwersytety i wydziały, ale również o wszystkie inne katolickie instytucje studiów wyższych⁵⁶.

Prawodawstwo kościelne stanowi, że „Kościół ma prawo zakładania uniwersytetów i kierowania nimi. Przyczyniają się one do pogłębienia kultury ludzi i pełniejszego rozwoju osoby ludzkiej, a także do wypełnienia posługi nauczania w Kościele”.⁵⁷

Paragraf 1 nr 116 zobowiązuje Kongregację do podejmowania wysiłków zmierzających do tego, aby w Kościele istniała wystarczająca liczba wspomnianych instytucji, równomiernie rozmieszczonych

⁵³ *Pastor bonus*, s. 74-75.

⁵⁴ Por. *tamże*, nr 88 § 2.

⁵⁵ Por. *tamże*, nr. 108 § 2.

⁵⁶ Por. J a n P a w e ł II, *Konstytucja apostolska „Ex corde Ecclesiae” o Uniwersytetach Katolickich*, Libreria Editrice Vaticana, *Wstęp*, nr 10; KPK, kan. 814; KKKW, kan. 640 § 2.

⁵⁷ KPK, kan. 807.

w różnych częściach świata.⁵⁸ Sobór bardzo wyraźnie podkreśla, „aby odznaczały się [one] nie tyle liczebnością, ile rzetelnością nauczania”.⁵⁹ Kongregacja ma też czuwać, aby instytucje te wiernie zachowywały własną tożsamość i misję.

Numer 116 konstytucji *Pastor bonus* rozróżnia uniwersytety i wydziały k o ś c i e l n e (§ 2) oraz uniwersytety i wydziały k a t o l i c k i e (§ 3).

Kompetencje i zadania w relacji do uniwersytetów i wydziałów kościelnych

Uniwersytety i wydziały k o ś c i e l n e „głównie zajmują się Objawieniem chrześcijańskim oraz tymi zagadnieniami, które się z nim łączą, i poprzez to ściślej wiążą się z jego właściwą misją ewangelizacyjną”.⁶⁰

Do nich odnoszą się normy Kodeksu Prawa Kanonicznego zawarte w kanonach 815-821 oraz Kodeksu Kościołów Wschodnich zawarte w kan. 646-650. Głównym jednakże dokumentem regulującym ich działanie jest konstytucja apostolska Jana Pawła II *Sapientia christiana* wraz z *Zarządzeniem* wydanym 29 kwietnia 1979 r. przez Kongregację Edukacji Katolickiej celem właściwego wprowadzenia w życie teże konstytucji.

Według wspomnianego prawodawstwa zadania Kongregacji w stosunku do uniwersytetów i wydziałów kościelnych są bardzo liczne i wymagające. Istotnie uniwersytety i wydziały kościelne: mogą być ustanawiane tylko wtedy, gdy są erygowane przez Kongregację lub przez nią zatwierdzone;⁶¹ nadają stopnie akademickie z upoważnienia Stolicy Apostolskiej;⁶² jeśli nie są kanonicznie erygowane lub zatwierdzone przez Kongregację, nie mogą nadawać stopni akademickich mających walor kanoniczny;⁶³ muszą mieć statuty i programy studiów sporządzone zgodnie z normami wspomnianej konstytucji

⁵⁸ Por. AAS 80/1988, s. 889; por. także, *Gravissimum educationis*, nr 10c, w: S o b ó r W a t y k a Ń s k i II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, s. 317-318.

⁵⁹ *Gravissimum educationis*, nr 10c, s. 317-318.

⁶⁰ J a n P a w e ł II, *Konstytucja apostolska „Sapientia Christiana” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, w: z b i o r (red.), *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. 1, Warszawa 1999, *Wstęp* III, nr 1.

⁶¹ Por. *tamże*, nr 2.

⁶² Por. *tamże*, nr 6.

⁶³ Por. *tamże*, nr 9 § 1.

i zatwierdzone przez Kongregację;⁶⁴ najwyższą władzę sprawuje nad nimi Kongregacja;⁶⁵ rektora lub prezesa mianuje lub przynajmniej zatwierdza Kongregacja;⁶⁶ wszyscy wykładowcy, zanim otrzymają stałe zaangażowanie do pełnienia obowiązków lub zanim podniesieni zostaną na najwyższy stopień dydaktyczny, albo w obu przypadkach, muszą otrzymać, wedle określenia statutów, *nihil obstat* od Kongregacji.⁶⁷

Do Kongregacji należy też dekretowanie ewentualnej afiliacji instytutu studiów teologicznych diecezjalnego lub zakonnego (chodzi głównie o seminarium) do jakiegoś wydziału, w celu uzyskania przez studenta stopnia bakalaureatu⁶⁸; agregacji, czyli przyłączenia instytutu do jakiegoś wydziału, celem uzyskania licencjatu⁶⁹ i wcielenia instytutu do jakiegoś wydziału, celem uzyskania doktoratu.⁷⁰ By ułatwić realizację tych praktyk, Kongregacja wydała odpowiednie normy.⁷¹

Innym ważnym zadaniem Kongregacji jest troska o wyższe instytuty wiedzy religijnej, w których wykładane są „dyscypliny teologiczne oraz inne związane z kulturą chrześcijańską”⁷² na poziomie akademickim i przez to sponsorowane przez jakiś wydział teologiczny. Ich tożsamość i działanie regulują przepisy zawarte w kilku dokumentach wydanych przez Kongregację.⁷³ Ona też zatwierdza ich statuty i programy studiów oraz wydaje odpowiednie dekrety erekcyjne.⁷⁴

Kompetencje i zadania w relacji do uniwersytetów katolickich

Jeśli chodzi o uniwersytety katolickie, należy zauważyć, że promują one studium i nauczanie różnych dyscyplin naukowych (zwłaszcza

⁶⁴ Por. *tamże*, nr 7.

⁶⁵ Por. *tamże*, nr 5.

⁶⁶ Por. *tamże*, nr 18.

⁶⁷ Por. *tamże*, nr 27 § 2.

⁶⁸ Por. *tamże*, nr 62 § 1-2; *Zarządzenie*, nr 47.

⁶⁹ Por. *Sapientia christiana*, nr 63; *Zarządzenie*, nr 48 § 1.

⁷⁰ Por. *tamże*.

⁷¹ Por. *Notio affiliationis theologicae*, 1 VIII 1985 i *Normae de Institutu theologicu aggregatione*, 23 VI 1993.

⁷² KPK, kan. 821.

⁷³ Por. *Nota illustrativa*, 10 IV 1986; *Normativa per l'Istituto Superiore di Scienze Religiose*, 12 V 1987; *Istruzione sugli Istituti Superiori di Scienze Religiose*, 28 VI 2008, Città del Vaticano 2008.

⁷⁴ Por. *Nota illustrativa*, nr 6.

humanistycznych), usiłując przedstawiać wiedzę ludzką w świetle ewangelicznego przesłania. Pragną one „zadbać o publiczną, stałą i powszechną obecność myśli chrześcijańskiej we wszelkich dążeniach do rozwoju wyższej kultury, a ich wychowankowie winni stać się ludźmi naprawdę wyróżniającymi się wiedzą i przygotowanymi do pełnienia w społeczeństwie ważnych obowiązków oraz być świadkami wiary w świecie”.⁷⁵

Do nich odnoszą się normy Kodeksu Prawa Kanonicznego zawarte w kanonach 807-814 oraz Kodeksu Kościołów Wschodnich zawarte w kanonach 640-645. Zasadniczym jednakże dokumentem regulującym ich działanie jest konstytucja apostolska Jana Pawła II *Ex corde Ecclesiae*. Stanowi ona pierwszy papieski dokument legislacyjny dotyczący uniwersytetów k a t o l i c k i c h i jest uważany za *magna charta* w tej materii, „wzbożony długim i owocnym doświadczeniem Kościoła w dziedzinie uniwersyteckiej, otwartym na nowe, obiecujące rozwiązania w przyszłości, która wymaga odważnej pomysłowości i niezłomnej wierności”.⁷⁶ W tym kontekście, należy zauważyć, iż wydziały kościelne, należące do uniwersytetów katolickich kierują się normami konstytucji *Sapientia Christiana*.⁷⁷

Zadania Kongregacji Edukacji Katolickiej w stosunku do uniwersytetów katolickich są mniej liczne i wymagające od tych, dotyczących uniwersytetów i wydziałów kościelnych. Istotnie: uniwersytet katolicki może zostać założony lub zaaprobowany zarówno przez Kongregację jak i przez Konferencję episkopatu, inne zgromadzenie hierarchii katolickiej lub przez Biskupa diecezjalnego.⁷⁸ Za zgodą Biskupa diecezji taki uniwersytet może zostać założony również przez Instytut Zakonny, przez inną publiczną osobę prawną⁷⁹ oraz przez osoby duchowne lub świeckie;⁸⁰ statuty winny zostać zaaprobowane przez kompetentną władzę kościelną;⁸¹ w stosunku do takich uniwersytetów większa jest odpowiedzialność władz niższego szczebla⁸². Oczywiście Kongregacja w szerszym zakresie angażuje się

⁷⁵ *Gravissimum educationis*, nr 10a, s. 322.

⁷⁶ *Ex corde Ecclesiae*, *Wstęp*, nr 8.

⁷⁷ Por. *tamże*, nr 1 § 2; *Sapientia christiana*, nr 8 i 20 § 2.

⁷⁸ Por. *Ex corde Ecclesiae*, nr 3 § 1.

⁷⁹ Por. *tamże*, § 2.

⁸⁰ Por. *tamże*, § 3.

⁸¹ Por. *tamże*, § 4.

⁸² Por. *tamże*, nr 4.

w stosunku do uniwersytetów katolickich przez nią założonych lub zaaprobowanych.⁸³

W każdym razie „żaden uniwersytet, chociaż rzeczywiście katolicki, nie może używać nazwy «uniwersytet katolicki» bez zgody kompetentnej władzy kościelnej”.⁸⁴

Konstytucja *Ex corde Ecclesiae* potwierdza prawo Stolicy Świętej (Kongregacji Edukacji Katolickiej) do interwencji w stosunku do każdego uniwersytetu katolickiego i w stosunku do odpowiedzialnych władz kościelnych niższego szczebla, gdy zajdzie taka potrzeba.⁸⁵ Mówi też o obowiązku każdego uniwersytetu katolickiego do „zachowywania jedności z Kościołem powszechnym i ze Stolicą Świętą” i do „trwania w ścisłej jedności z Kościołem lokalnym, a szczególnie z biskupami diecezjalnymi regionu lub kraju, w którym się znajduje”.⁸⁶ Kongregacji zleca, by jej normy wprowadzała w życie przez wydanie w tym celu stosownych dyrektyw.⁸⁷

Wspomniana konstytucja nakłada też na Kongregację obowiązek zatroszczenia się o to, by tam, gdzie zostały założone lub zaaprobowane uniwersytety katolickie przez Konferencję episkopatu lub inne zgromadzenie hierarchii katolickiej, zostały opracowane obowiązujące te uniwersytety lokalne „regulaminy”, które będą wymagać rewizji ze strony Kongregacji przed ich zatwierdzeniem.⁸⁸

Ponadto powierza Kongregacji zadanie promowania współpracy między uniwersytetami katolickimi i ich stowarzyszeniami oraz między uniwersytetami katolickimi a uniwersytetami i wydziałami kościelnymi, na poziomie regionalnym, krajowym i międzynarodowym, w dziedzinie prac badawczych, nauczania i innych form działalności. Tego rodzaju współpraca winna być też promowana między uniwersytetami katolickimi a innymi uniwersytetami i instytucjami badań naukowych i szkolnictwa wyższego, zarówno prywatnymi, jak państwowymi⁸⁹ oraz ze światem współczesnej kultury.⁹⁰

⁸³ Por. *Annuario Pontificio 2010*, s. 1767-1776.

⁸⁴ KPK, kan. 808.

⁸⁵ Por. *Ex corde Ecclesiae*, nr 1 § 1.

⁸⁶ *Tamże*, nr 5 § 1.

⁸⁷ Por. *tamże*, nr 9.

⁸⁸ Por. *tamże*, nr 1 § 2.

⁸⁹ Por. *tamże*, nr 7 § 1; por. *Gravissimum educationis*, nr 12b; KPK, kan. 820.

⁹⁰ Por. *Ex corde Ecclesiae*, nr 43-46.

Do stowarzyszeń uniwersytetów katolickich o charakterze międzynarodowym zalicza się: FIUC/IFCU (Fédération Internationale des Universités Catholiques / International Federation of Catholic Universities), FUCE (Fédération des Universités Catholiques Européennes), ODUICAL (Organización de Universidades Católicas de America Latina), ACCU (Association of Catholic Colleges and Universities), ASEACCU (Association of Southeast and East Asian Catholic Colleges and Universities), ASUNICAM/ACUHIAM (Association of Catholic Universities and Higher Institutes of Africa and Madagascar), XBHEI (Xavier Board of Higher Education in India). Istnieje też wiele narodowych stowarzyszeń uniwersytetów katolickich.⁹¹

Należy zauważyć, że nr 116 konstytucji *Pastor bonus* nie wspomina o duszpasterstwie uniwersyteckim, w przeciwieństwie do konstytucji *Ex corde Ecclesiae*, która traktuje tę problematykę bardzo obszernie.⁹² Kongregacja Edukacji Katolickiej wraz z Papieską Radą ds. Świeckich i z Papieską Radą ds. Kultury wydały specjalne dokumenty poświęcone duszpasterstwu uniwersyteckiemu obejmującemu wszystkie uniwersytety, a więc również i te niekatolickie.⁹³

Departament Szkół Katolickich

Kompetencje

Do kompetencji Departamentu Szkół Katolickich nawiązują nr 114 i 115 konstytucji *Pastor bonus*.

Numer 114 stwierdza: „Kongregacja zabiega o to, aby fundamentalne zasady dotyczące wychowania katolickiego, podawane przez Nauczycielski Urząd Kościoła, były coraz bardziej pogłębiane i poznawane przez Lud Boży. Równocześnie czuwa nad tym, aby wierni mogli wypełnić swoje obowiązki w tej dziedzinie, a także podejmowali działalność i zabiegali o to, żeby również społeczność świecka uznawała i chroniła ich prawa”.⁹⁴

⁹¹ Por. Z. G r o c h o l e w s k i, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 163.

⁹² Por. *Ex corde Ecclesiae*, nr 38-42.

⁹³ Por. *Chiesa e Cultura Universitaria*, 25 III 1988, w: EV 11, nr 325-377; *Presenza della Chiesa nell'Università e nella Cultura Universitaria*, 22 V 1994, w: *tamże* 14, nr 1349-1405.

⁹⁴ *Pastor bonus*, s. 74.

Według tego artykułu do Kongregacji należy rozpowszechnianie wśród Ludu Bożego fundamentalnych reguł, zgodnych z nauczaniem Kościoła i dotyczących wychowania chrześcijańskiego. Ponadto jest ona zobowiązana do formowania wiernych, w tym z pewnością rodziców,⁹⁵ do wypełniania obowiązków w tej materii i skutecznego działania, po to by także „społeczność świecka uznawała i chroniła ich prawa”.⁹⁶

W nr 115 czytamy natomiast:

„Kongregacja ustanawia normy kierujące szkołami katolickimi; wspomaga biskupów diecezjalnych, aby tam, gdzie to możliwe, powstawały szkoły katolickie i z największą troskliwością były popierane, jak również by we wszystkich szkołach podejmowana była formacja katechetyczna i prowadzone duszpasterstwo obejmujące wszystkich wiernych przez odpowiednie poczynania”.⁹⁷

Konstytucja w przytoczonym artykule nawiązuje w sposób szczególny do szkół katolickich oraz w sposób ogólny do wszystkich szkół. Kompetencja Kongregacji Edukacji Katolickiej w tej materii nie obejmuje szkół Kościołów Wschodnich⁹⁸ i tych znajdujących się w prowincjach kościelnych zależnych od Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów.⁹⁹ Obejmuje natomiast szkoły kierowane przez Instytuty Życia Konsekwentnego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego w Kościele Łacińskim i poza terenami misyjnymi. Są to szkoły oraz instytuty nauczania i wychowania wszystkich poziomów i stopni poprzedzające studia wyższe.

Na wielkie znaczenie tej materii zwraca uwagę II Sobór Watykański. W konstytucji *Gravissimum educationis* stwierdza: „Spośród wszystkich środków pomocniczych wychowania szczególne znaczenie ma szkoła, ponieważ mocą swego posłannictwa wytrwale i troskliwie kształtuje władze umysłowe, rozwija zdolność wydawania prawidłowych sądów, wprowadza w dziedzictwo kultury wytworzonej przez minione pokolenia, kształci poczucie wartości, przygotowuje do życia zawodowego, a tworząc warunki przyjaznego współżycia wychowanków różniących się charakterem i pochodzeniem, kształtu-

⁹⁵ Por. KPK, kan. 793, 797, 798.

⁹⁶ *Pastor Bonus*, nr 114, s. 74; por. S. B e r l i n g ò, *Libertà d'istruzione e fattore religioso*, Milano 1987; G. M a l i z i a, *Scuola cattolica e modello di sviluppo*, Roma 1988.

⁹⁷ *Pastor bonus.*, s. 74.

⁹⁸ Por. *tamże*, nr 58.

⁹⁹ Por. *tamże*, nr 85, 86 i 88 § 2.

je postawy wzajemnego rozumienia. Ponadto szkoła stanowi jakby centrum, w którego działalności i rozwoju powinni uczestniczyć wspólnie: rodziny, nauczyciele, różnego rodzaju organizacje kulturalne, obywatelskie i religijne, a także państwo i cała wspólnota ludzka”.¹⁰⁰

Wspomniana konstytucja podaje też charakterystykę szkoły katolickiej. Stwierdza: „Obecność Kościoła w szkolnictwie zaznacza się szczególnie poprzez szkołę katolicką. Ona to właśnie, nie mniej niż inne szkoły, dąży do celów duchowych i do prawdziwie humanistycznej formacji młodzieży. Jej cechą charakterystyczną jest tworzenie w społeczności szkolnej atmosfery ożywionej ewangelicznym duchem wolności i miłości, pomaganie młodzieży, aby rozwijając własną osobowość, jednocześnie wzrastała według nowego stworzenia, którym stała się przez chrzest, i wreszcie takie porządkowanie całej kultury ludzkiej zgodnie z orędziem zbawienia, aby stopniowo poznawanie świata, życia i człowieka, zdobywane przez wychowanków, oświetlone było wiarą. W ten właśnie sposób szkoła katolicka, dopóki okazuje należną otwartość na potrzeby aktualnego czasu, wychowuje swoich uczniów do skutecznego pomnażania dobra dla społeczności ludzkiej i przygotowuje ich do służby w rozszerzaniu królestwa Bożego, aby przez wzorowe i apostołskie życie stali się jakby zbawczym zaczątkiem wspólnoty ludzkiej”.¹⁰¹

Odnośnie do wychowania moralnego i religijnego we wszystkich szkołach konstytucja ta zauważa: „Kościół świadom ogromnego obowiązku uważnej troski o moralne i religijne wychowanie wszystkich swych dzieci, powinien ponadto otaczać życzliwym wsparciem tę ich większość, która kształci się w szkołach niekatolickich. Dokonuje tego przez świadectwo życia nauczycieli i wychowawców, jak i przez apostołską działalność współuczniów, przede wszystkim jednak przez posługę kapłanów i świeckich, którzy przekazują dzieciom naukę zbawienia w sposób dostosowany do ich wieku i sytuacji oraz okazują im duchową pomoc przez inicjatywy odpowiednie do okoliczności i czasu”.¹⁰²

Zadania

Według nr 115 konstytucji *Pastor bonus* pierwszym zadaniem Departamentu Szkół Katolickich jest ustanawianie norm kierujących

¹⁰⁰ *Gravissimum educationis*, nr 5, s. 318.

¹⁰¹ *Tamże*, nr 8, s. 320.

¹⁰² *Tamże*, nr 7a, s. 320.

szkołami katolickimi. Dlatego Kongregacja przygotowała i wydała wiele dokumentów dotyczących tożsamości i funkcjonowania szkół katolickich. Dotyczą one m.in.: roli szkoły katolickiej w dziele ewangelizacji prowadzonej przez Kościół,¹⁰³ katolika świeckiego jako świadka wiary w szkole,¹⁰⁴ wytycznych wychowawczych odnośnie do miłości ludzkiej i wychowania seksualnego,¹⁰⁵ wymiaru religijnego wychowania w szkole katolickiej,¹⁰⁶ osób zakonnych i odpowiedzialności szkół katolickich,¹⁰⁷ roli szkoły katolickiej na progu trzeciego tysiąclecia,¹⁰⁸ osób konsekrowanych i ich misji w szkole.¹⁰⁹

Drugim zadaniem Departamentu Szkół Katolickich jest wspieranie biskupów diecezjalnych w zakładaniu i utrzymywaniu szkół katolickich, a w stosunku do innych szkół wspieranie działań biskupów na rzecz zapewnienia uczniom katechezy i duszpasterstwa.

W celu realizacji tego drugiego zadania Departament Szkół Katolickich, oprócz kontaktów z konferencjami biskupów, z ich odpowiednimi komisjami i poszczególnymi biskupami, współpracuje z organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się wychowaniem katolickim, zwłaszcza o statusie pozarządowym: OIEC (Office International pour l'Enseignement Catholique), CEEC (Comité Européen pour l'Enseignement Catholique), UMEC (Union Mondiale Enseignantes Catholiques), OMAEC (Organisation Mondiale des Anciens et Anciennes Elèves de l'Enseignement Catholique). Ponadto uczestniczy w różny sposób w działalności związanej z wychowaniem, prowadzonej przez rządowe organizacje międzynarodowe, takie jak: ONZ, UNESCO, Rada Europy i Wspólnota Europejska.¹¹⁰

¹⁰³ Por. *La scuola cattolica*, 19 III 1977, w: EV 6, nr 57-151.

¹⁰⁴ Por. *Il laico cattolico testimone della fede nella scuola*, 15 X 1982, w: *tamże* 8, nr 298-385.

¹⁰⁵ Por. *Orientamenti educativi sull'amore umano. Lineamenti di educazione sessuale*, 1 XI 1983, w: *tamże* 9, nr 417-530.

¹⁰⁶ Por. *Dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, 7 IV 1988, w: *tamże* 11, nr 398-534.

¹⁰⁷ Por. *Religiosi e responsabilità di scuole cattoliche*, 15 X 1996, w: *tamże* 15, nr 1330-1345.

¹⁰⁸ Por. *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio*, 28 XII 1997, w: *tamże* 16, nr 1842-1862.

¹⁰⁹ Por. *Le persone consacrate e la loro missione nella scuola. Riflessioni e orientamenti*, 28 X 2002, w: *tamże* 21, nr 1268-1355.

¹¹⁰ Por. Z. G r o c h o l e w s k i, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 160.

Papieskie Dzieło Powołań Kapłańskich

Konstytucja apostolska *Pastor bonus* nie wspomina wprost o Papieskim Dziele Powołań Kapłańskich. Jednak sygnalizuje bardzo ścisły jego związek z Kongregacją, stwierdzając, że „jest [ona] do dyspozycji biskupów ażeby w ich Kościołach partykularnych można było jak najskuteczniej prowadzić akcję powołań kapłańskich”.¹¹¹ Słowa te przywołują kan. 233 KPK, który po przypomnieniu, że na całej wspólnocie chrześcijańskiej spoczywa obowiązek troski o powołania kapłańskie, podkreśla: „Biskupi diecezjalni, na których w najwyższym stopniu spoczywa troska o rozbudzenie powołań, powinni powierzony sobie lud pouczać o ważności świętego posługiwania i o konieczności szafarzy w Kościele, a także inicjować i popierać poczynania zmierzające do wspierania powołań, głównie przy pomocy dzieł do tego ustanowionych”.

Papieskie Dzieło Powołań Kapłańskich, działające w ramach Kongregacji, zajmuje się przede wszystkim organizowaniem i koordynacją różnego typu działań zmierzających do promocji powołań kapłańskich, przygotowuje Światowe Dni Modlitwy o Powołania, opracowuje dane statystyczne dotyczące powołań, bierze udział w różnych międzynarodowych kongresach powołaniowych, współpracuje w tej dziedzinie z innymi organami Stolicy Apostolskiej i konferencjami biskupów.¹¹²

Na zakończenie warto wspomnieć, że od 1961 r. Kongregacja Edukacji Katolickiej wydaje kwartalnik „Seminarium”. Jest on poświęcony głównie propagowaniu studiów, dokumentów i informacji dotyczących kompetencji trzech wspomnianych Departamentów oraz Papieskiego Dzieła Powołań Kapłańskich.

ks. Ryszard SELEJDAK

¹¹¹ *Pastor bonus*, nr 113 § 1.

¹¹² Por. Z. Grocholewski, *Congregazione dei Seminari e degli Istituti di Studi*, s. 154.